

OBJAŚNIENIA WYRAZÓW I ZWROTÓW

Katarzyna Kłosińska
(Uniwersytet Warszawski)

JAK NAZWAĆ NOWY DZIAŁ MEDYCyny ORAZ TERAPIĘ SPOŻYTKOWUJĄCĄ JEJ OSIĄGNIĘCIA?

Od jakiegoś czasu coraz prężniej rozwijają się w Polsce (i za granicą) badania nad takimi formami terapii, które polegają na dostosowaniu środków leczenia do uwarunkowań konkretnego pacjenta. Oto opis tej gałęzi medycyny, sporządzony przez specjalistę:

Jest młoda, lecz szybko rozwijająca się dziedzina opieki zdrowotnej, opartą na swoistych dla danej osoby informacjach klinicznych, genetycznych, genomicznych i środowiskowych. Ponieważ czynniki te są różne dla różnych osób, charakter choroby – jej początek, przebieg i odpowiedź na zastosowane leczenie – jest równie niepowtarzalny jak osoba. Przebieg choroby pomimo podobnych czynników chorobowych jest indywidualnie zróżnicowany, ponieważ odpowiedź na nie jest zindywidualizowana [Paso-wicz 2013, 86].

W środowisku medycznym używa się różnych nazw tego sposobu leczenia: *medycyna personalizowana*, *medycyna spersonalizowana*, *terapia personalizowana*, *terapia spersonalizowana*, *medycyna zindywidualizowana*, *terapia zindywidualizowana*, *medycyna indywidualna*, *terapia celowana*, *medycyna precyzyjna*, *medycyna szyta na miarę*, *terapia szyta na miarę*.

Wielość terminów nie sprzyja, rzecz jasna, ani ich precyzji, ani ich funkcjonalności (rozumianej jako wypełnianie luk w systemie nazewnictwym¹). Nasuwa się wiele wątpliwości dotyczących innych bardzo pożądanых cech terminów: systemowości, odniesienia pojęciowego i ekonomiczności.² Nie każda z wymienionych nazw mieści się w systemie nazewnictwym danej dziedziny; nie każda nasuwa swą formą trafne skojarzenia z oznaczanym pojęciem; nie każda wreszcie zawiera tylko te informacje o pojęciu, które pozwalają na jego identyfikację.

Pierwsza wątpliwość – zasadnicza – dotyczy nadrzędnego elementu nazwy: *medycyna* czy *terapia*? Pierwszy rzeczownik wskazuje na dziedzinę nauki (tak jak np. *medycyna pracy*, *medycyna nuklearna*), drugi

¹ Zob. hasło *terminologia* [w:] A. Markowski (red.), *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1999, s. 1760.

² Ibidem.

zaś – na rodzaj stosowanej terapii. Osiągnięcia gałęzi medycyny zwanej *medycyną spersonalizowaną / personalizowaną / indywidualną* itd. są stosowane w leczeniu zwanym *terapią spersonalizowaną / personalizowaną / indywidualną* itd. Terapia polega na doborze leków, które mają być skuteczne w danej chorobie, natomiast

Medycyna spersonalizowana nie skupia się wyłącznie na chorych. Przeciwnie. Ponieważ od genomu zależy prawdopodobieństwo rozwoju choroby lub jej brak, medycyna spersonalizowana skupia się na mechanizmach zachowania zdrowia, zapobiegania chorobom i prewencji chorób [Pasowicz 2013, 86].

A zatem istnieją dwie nazwy, odpowiadające dwóm pojęciom – pierwsza: *medycyna spersonalizowana (personalizowana...)* dotyczy dziedziny nauki ('dział medycyny badający indywidualne uwarunkowania zapadalności na określone choroby, wykorzystujący przede wszystkim osiągnięcia biologii molekularnej'), druga: *terapia spersonalizowana (personalizowana...)* – dotyczy sposobów leczenia ('terapia dobrana dla konkretnego pacjenta ze względu na jego indywidualne cechy genetyczne i uwarunkowania środowiskowe'). Zdarza się jednak przypisywanie terminowi *medycyna spersonalizowana (personalizowana...)* znaczenia przysługującego wyrażeniu *terapia spersonalizowana (personalizowana...)*, por.:

W odróżnieniu od medycyny „prób i błędów”, medycynę personalizowaną można zdefiniować jako leczenie odpowiednim lekiem odpowiedniej osoby.³

Kolejna wątpliwość dotyczy określenia (określeń) leksemu nadrzędnego w każdej z nazw. Najbardziej rozpowszechniona jest przydawka *personalizowany / spersonalizowany*. Czasownik *personalizować*, choć nierejestrowany ani przez USJP [Dubisz 2006], ani przez ISJP [Bańko 2000], jest używany w znaczeniu, w którym występuje imiesłów w interesujących nas wyrażeniach, szczególnie w terminie *terapia personalizowana*: 'dostosowywać do indywidualnych potrzeb użytkownika', por.:

Użytkownik może w ograniczonym stopniu personalizować interfejs użytkownika (np. zmiany języka poleceń),⁴

Tworzenie eleganckich zaproszeń i personalizowanie ich treści,⁵

(...) personalizowanie reklam, tzn. odchodzenie od reklamowania wszystkiego dla wszystkich, tylko próby pokazywanie (sic!) produktów, które mogą rzeczywiście być dla klienta potrzebne i interesujące.⁶

³ Źródło: <http://www.oil.org.pl/xml/nil/gazeta/numery/n2011/n201107/n20110703> (dostęp: 15.02. 2016).

⁴ NKJP.

⁵ NKJP.

⁶ NKJP.

Nośnikiem tego znaczenia jest też gerundium w wyrażeniu *personalizacja leczenia*:

Personalizacja leczenia onkologicznego, stanowiąca przyszłość onkologii, to dostosowanie terapii do określonego chorego i określonego nowotworu.⁷

Jego istnienie może wskazywać na to, iż znaczenie ‘dostosowywać do indywidualnych potrzeb’ jest na tyle silnie związane z czasownikiem *personalizować*, że czasownik ten, jeśli występuje w kontekstach związanych z medycyną lub leczeniem, nie musi przybierać formy imiesłowu biernego i występować wyłącznie w wyrażeniach *terapia personalizowana*, *medycyna personalizowana*, lecz może – w różnych formach gramatycznych, a także jako powstały w wyniku transpozycji rzeczownik – wchodzić w połączenia z dowolnymi nazwami odnoszącymi się do leczenia. A zatem zauważamy uwalnianie się czasownika ze stałego połączenia (*terapia personalizowana*, *medycyna personalizowana*) i powolne wchodzenie przezeń (i przez jego gerundium) w luźne schematy składniowe.

Jest to niewątpliwie czynnik przemawiający za używaniem wyrażenia *terapia personalizowana* (lecz niekoniecznie *medycyna personalizowana*, o czym za chwilę) jako dobrze oddającego sens – spełnia ono kryterium logiczności, gdyż nasuwa trafne skojarzenia z pojęciem, do którego się odnosi.⁸ Skojarzenia te są wywoływane nie tylko dzięki znaczeniu czasownika *personalizować*, lecz także dzięki formie, w jakiej został on użyty w tym wyrażeniu – formie imiesłowu przymiotnikowego biernego. Wskazuje ona bowiem na to, że nazwana nim czynność jest nakierowana na zjawisko nazwane przez rzeczownik, a to odpowiada rzeczywistemu znaczeniu: *terapia personalizowana* to ‘terapia, którą poddano personalizowaniu’.

W wyrażeniu o identycznej strukturze gramatycznej: *medycyna personalizowana* imiesłów nie jest sygnałem takiej relacji – *medycyna personalizowana* nie jest bowiem ‘medycyną, którą poddano personalizowaniu’. Jeślibyśmy mieli szukać takiej formy czasownika *personalizować*, która najwłaściwiej wskazuje na to, co się dzieje z pojęciem nazwanym przez rzeczownik, znaleźlibyśmy raczej imiesłów przymiotnikowy czynny: *medycyna personalizująca* (‘dział badań medycznych, dzięki któremu możliwe jest personalizowanie terapii’). Nie jest to jednak nazwa w pełni oddająca zakres pojęcia, gdyż w istocie obszar badań działu medycyny zwanego *medycyną personalizowaną* jest szerszy niż ten, który wskazano powyżej. Termin *medycyna personalizowana* pojawił się w polskim piśmiennictwie medycznym jako zapożyczenie z języka angielskiego (ang. *personalized medicine*⁹) i funkcjonuje w polszczyźnie w znaczeniu nieaddytywnym. Ze względu na tę globalność znaczenia nie

⁷ Źródło: <http://www.oil.org.pl/xml/nil/gazeta/numery/n2011/n201107/n20110703> (dostęp: 15.02.2016).

⁸ Zob. hasło *terminologia*, op. cit.

⁹ Zob. PHG Foundation brw., Bochenek, Lasoń 2013.

jest wskazane zamienianie członu podrzędnego wyrażenia na element będący imiesłowem biernym czasownika dokonanego: *spersonalizowany*.¹⁰ Taka modyfikacja naruszałaby stałość związku, a także mogłaby spowodować udosłownienie sensu.

Inaczej należy traktować podobną modyfikację wyrażenia *terapia spersonalizowana*, które, jak już wskazano, nie ma znaczenia globalnego. Ze względu właśnie na jego status – luźna grupa syntaktyczna, a nie frazeologizm¹¹ – możliwa jest wymiana członów w osi paradygmatycznej (*leczenie spersonalizowane, leczenie personalizowane, terapia spersonalizowana*), co zresztą się odbywa:

Terapia spersonalizowana to nowatorska metoda leczenia wymierzona w konkretne zaburzenie genetyczne wykryte u danej osoby,¹²

Leczenie spersonalizowane to jedno z najważniejszych osiągnięć współczesnej onkologii.¹³

Synonimami czasowników *personalizować* – *spersonalizować* (użytych w interesującym nas znaczeniu¹⁴) są *indywidualizować* – *zindywidualizować* ('nadać / nadać komuś lub czemuś cechy indywidualne' – USJP). W tekstach dotyczących badań medycznych uwzględniających osobnicze predyspozycje do zapadania na określone choroby używany jest głównie imiesłów bierny dokonanego członu pary, który wraz z rzeczownikiem *medycyna* tworzy wyrażenie o znaczeniu globalnym, synonimiczne wobec *medycyny personalizowanej*:

Ten ośrodek naukowy koncentruje się głównie na zagadnieniach medycyny zindywidualizowanej – dostosowanej do potrzeb konkretnego pacjenta i uwzględniającej w terapii czynniki genetyczne, uwarunkowania środowiskowe oraz styl życia. Głównym obszarem zainteresowań badawczych Konsorcjum jest poszukiwanie nowoczesnych metod diagnozowania i terapii chorób cywilizacyjnych, takich jak: nadciśnienie tętnicze, zawał mięśnia sercowego, udar mózgu, nowotwory złośliwe, choroby metaboliczne, psychiczne, ostepienne, alergie, uzależnienia, stres psychospołeczny i ból przewlekły.¹⁵

¹⁰ A takie modyfikacje mają miejsce, zob. np. *Diagnostyka molekularna* [HTML] 2015.

¹¹ Przez frazeologizm rozumiem taką jednostkę języka, która cechuje się globalnością znaczenia, stałością składu i utrwaleniem w systemie językowym; zob. Lewicki, Pajdzińska 1993.

¹² Źródło: <http://www.wprost.pl/ar/442892/Leczenie-spersonalizowane-najwazniejszym-osiagnieciem-onkologii/> (dostęp: 17.02.2016).

¹³ Źródło: http://www.lifestyle.newseria.pl/newsy/leczenie_spersonalizowane.p1884765968 (dostęp: 17.02.2016).

¹⁴ Czasownik ten jest używany także w znaczeniu 'uznawać, że z jakąś sprawą (wskazaną przez dopełnienie czasownika) ma związek jakaś osoba; skupiać się na odpowiedzialności jakiejś osoby za daną sprawę': *personalizować winę, personalizować problem, personalizować odpowiedzialność za wydarzenia itp.* [zob. NKJP], lecz nie jest ono istotne dla naszych rozważań.

¹⁵ Źródło: https://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2013_05/6e147f8f4ba-b00df5c9c17aae2dae3fd.pdf (dostęp: 24.02.2016).

Jak wiadomo, wyrażenie *medycyna personalizowana* bywa też używane w odniesieniu do metod leczenia, a więc jako synonim *terapii spersonalizowanej*. Podobnie dzieje się z terminem *medycyna zindywidualizowana*:

„Chodzi nam o wdrożenie systemu medycyny zindywidualizowanej” – mówi dyrektor IF PAN i wyjaśnia, że kiedy stosuje się standardowe metody leczenia, pacjenci mogą różnie na nie reagować. (...) „Przed przepisaniem danego leku mógłby być robiony taki profil indywidualny podatności (pacjenta – PAP) na poszczególne leki. Wyposażeni w poszczególne profile moglibyśmy z dużą pewnością przepisać takie, a nie inne leki”¹⁶

Medycyna zindywidualizowana – terapie dostosowane są do indywidualnych potrzeb pacjenta, uwzględniają jego stan zdrowia, sposób życia oraz obciążenia rodzinne.¹⁷

Oprócz tego metody leczenia oparte na badaniach wyzyskujących indywidualne predyspozycje chorego są nazywane *terapią zindywidualizowaną / leczeniem zindywidualizowanym*, co wydaje się słuszne, bo – podobnie jak *terapia spersonalizowana / leczenie spersonalizowane* – dobrze oddaje istotę rzeczy. Jeśli zaś chodzi o *medycynę zindywidualizowaną*, to należy uznać, że w znaczeniu odnoszącym się do dziedziny nauki jest to wyrażenie o charakterze frazeologicznym, a więc – podobnie jak *medycyna personalizowana* – mające sens globalny. Niepożądane natomiast wydaje się używanie go w odniesieniu do procesu lub metod leczenia.

A zatem uznajmy, że nazwami działu medycyny są frazeologizmy *medycyna personalizowana* i *medycyna zindywidualizowana*, natomiast leczenie oparte na wiedzy dostarczanej przez tę gałąź nauki nazwiemy *terapią zindywidualizowaną / spersonalizowaną / personalizowaną*, *leczeniem zindywidualizowanym / spersonalizowanym / personalizowanym*, przy czym wyrażenia te są luźnymi grupami syntaktycznymi, a zatem łączliwość członu podrzędnego jest tu ograniczona jedynie semantycznie.

Niewłaściwe, bo naruszające zasadę pojęciowości oraz systemowości, są natomiast wyrażenia z przydawką *indywidualny*: *medycyna indywidualna*, *leczenie indywidualne*, używane – jak można sądzić na podstawie liczby wyświetleń w wyszukiwarce internetowej – raczej sporadycznie. Przymiotnik *indywidualny*, jako odnoszący się do tego, co właściwe danej jednostce, nie wskazuje na żadną cechę niesioną przez leksem *medycyna*. Wyrażenie *terapia indywidualna* zaś istnieje w polszczyźnie już od dawna, lecz ma inny zakres użycia niż to, które wyznacza *terapia spersonalizowana* – odnosi się do terapii (głównie psychologicznej) prowadzonej indywidualnie (nie grupowo) z pacjentem. Można sądzić, że wyrażenie *te-*

¹⁶ Źródło: <http://blog.ebdna.pl/index.php/medycyna-indywidualna-w-pol-sce/> (dostęp: 15.02.2016).

¹⁷ Źródło: http://www.preveneo.pl/uploads/cms/PDF/Nouvelle_estetique.pdf (dostęp: 24.02.2016).

rapia indywidualna nie utrwali się w interesującym nas znaczeniu także dlatego, że przymiotnik *indywidualny* występuje w języku ogólnym, przez co całe połączenie może nie być odbierane jako termin.

Kolejne interesujące nas wyrażenie: *terapia celowana* (połączenie: *medycyna celowana* nie występuje w tekstach) nie jest dokładnym synonimem *terapii spersonalizowanej (zindywidualizowanej)*, jego znaczenie jest bowiem bogatsze – oprócz elementów związanych z dostosowywaniem leczenia do uwarunkowań genetycznych, środowiskowych itp. konkretnego pacjenta zawiera ono ważny składnik (motywujący nazwę): ‘poddawanie zabiegom leczniczym tylko chorych komórek’, por.:

Terapie celowane stosowane w leczeniu raka polegają na uderzeniu swoistym pociskiem – lekiem, w nieprawidłowo funkcjonujące komórki (komórki nowotworowe), oszczędzając przy tym zdrowe tkanki. Medycyna wiąże z terapią celowaną raka wielkie nadzieje,¹⁸

Dzięki diagnostyce molekularnej możliwy jest stały rozwój medycyny spersonalizowanej i tzw. terapii celowanej. Znając rodzaj mutacji, wirusów czy bakterii, specjalista dobiera leczenie precyzyjnie oddziałujące na dane schorzenie/nieprawidłowość.¹⁹

W praktyce w leczeniu zwanym *spersonalizowanym (zindywidualizowanym)* zapewne stosuje się te same procedury co w leczeniu określanym jako *terapia celowana*, jednak semantyka tych nazw jest nieco inna – każda z nich profiluje pojęcie w inny sposób. Wyrażenie *leczenie spersonalizowane* uwypukla indywidualne podejście do pacjenta, natomiast *terapia celowana* – fakt, że leki zostały dobrane w ten sposób, by zwalczyć tylko uszkodzone miejsce w organizmie, a oszczędzić zdrowe.

Ostatni ze wskazanych tu elementów znaczeniowych uwydatniony jest też w nazwie *medycyna precyzyjna*, która odnosi się do działu badań, nie zaś do leczenia, zob.:

Medycyna „precyzyjna”, nazywana też spersonalizowaną, umożliwi lekarzowi, na podstawie badań ludzkiego materiału genetycznego, dobranie odpowiedniej terapii osobom cierpiącym na to samo schorzenie. Zrywa ona z kanonem, że istnieje jedno standardowe leczenie wszystkich pacjentów z tą samą jednostką chorobową, gdyż różnice osobnicze mogą decydować o skuteczności zastosowanej terapii.²⁰

Jest więc *medycyna precyzyjna* tym samym co *medycyna personalizowana*, choć zdarzają się użytkownicy, którzy nie uważają tych nazw za synonimiczne, por.:

¹⁸ Źródło: http://www.poradnikzdrowie.pl/zdrowie/nowotwory/leczenie-raka-terapia-celowana-bronia-do-walki-z-nowotworem_35469.html (dostęp: 24.02.2016).

¹⁹ Źródło: <http://www.diagnostykamolekularna.pl/Site/diagnostyka> (dostęp: 15.02.2016).

²⁰ Źródło: <http://www.nauka.gov.pl/komunikaty/warsztaty-medycyna-precyzyjna-warunki-rozwoju.html> (dostęp: 24.02.2016).

Medycyna Precyzyjna – czy można leczyć w oparciu o genotyp? Zapraszamy do wzięcia udziału w pierwszej polskiej konferencji „Medycyna Precyzyjna – czy można leczyć w oparciu o genotyp?”. Wydarzenie ma na celu rozpoczęcie dialogu naukowców i lekarzy na temat wprowadzenia do praktyki osiągnięć medycyny **precyzyjnej i personalizowanej** [wyróżnienie K.K.], czyli skutecznego leczenia dobranego do potrzeb pacjenta.²¹

Ostatnie wreszcie z wymienionych na wstępie wyrażen: *medycyna szyta na miarę*, będące kalką z angielskiego *taylor made medicine*,²² oraz *terapia szyta na miarę* mają charakter publicystyczny, nie zaś naukowy – występują głównie w nagłówkach prasowych zapowiadających teksty dotyczące badań nad indywidualnymi uwarunkowaniami zapadalności na określone schorzenia.

Medycyna personalizowana jest nową dziedziną nauki, o czym świadczy nie tylko to, że jest uprawiana w Polsce (a także i na świecie) od niedawna, lecz także to, że ma kilka nazw, o nie zawsze precyzyjnym odniesieniu, a zatem że związana z nią terminologia jeszcze się nie ustabilizowała.

Bibliografia

- M. Bańko (red.), 2000, *Inny słownik języka polskiego*, t. I–II, Warszawa.
- T. Bochenek, W. Lasoń, 2013, *Medycyna zindywidualizowana i farmakogenomika w leczeniu schorzeń ośrodkowego układu nerwowego – przyszłość farmakoterapii czy kolejne wyzwanie dla systemu opieki zdrowotnej?*, „Zdrowie Publiczne i Zarządzanie” t. XI, z. 1, s. 59–68; <http://www.ejournals.eu/Zdrowie-Publiczne-i-Zarzadzanie/Tom-11-2013/Tom11-zeszyt-1/art/2/2115>
- Diagnostyka molekularna*, 2015 [w:] BioInfo, 10.02.2015 (online, dostęp: 15.02.2016); http://bioinfo.imdik.pan.pl/wiki/Diagnostyka_molekularna
- Diagnostyka molekularna*, 2015 [w:] Biotechnologia.pl, 8.01.2015 (online, dostęp: 15.02.2016); <http://biotechnologia.pl/biotechnologia/artykuly/diagnostyka-olekularna,14906>.
- S. Dubisz (red.), 2006: *Uniwersalny słownik języka polskiego*, Warszawa [wersja elektroniczna].
- A.M. Lewicki, A. Pajdzińska, 1993, *Frazeologia* [w:] J. Bartmiński (red.), *Encyklopedia kultury polskiej XX wieku*, t. II, *Współczesny język polski*, Wrocław, s. 307–326.

²¹ Źródło: <http://lifescience.pl/ze-swiata/konferencja-medycyna-precyzyjna/> (dostęp: 24.02.2016).

²² Zob. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4224657/> lub https://books.google.pl/books?id=_7DSV41FalsC&pg=PA5&lpg=PA5&dq=taylor-made+medicine&source=bl&ots=niDhnfbZcX&sig=FOnMk7NPzdLjFWfDSHp1_SwmPHw&hl=pl&sa=X&ved=0ahUKEwi_84OQ4PrKAhXiKnIKHaRWDOAQ6AEIBDAJ#v=onepage&q=taylor%20made%20medicine&f=false (dostęp: 20.02.2016).

- M. Markłowska-Dzierżak, 2011, *Terapia szyta na miarę*, „Gazeta Lekarska” 13.09.2011 (online, dostęp: 15.02.2016); <http://WWW.oil.org.pl/xml/nil/gazeta/numery/n2011/n201107/n20110703>
- PAP, „Rynek Zdrowia”, 2009, *Prof. Zbigniew Gaciong: terapia personalizowana to przyszłość medycyny*, RynekZdrowia.pl, 2.07.2009 (online, dostęp: 15.02.2016); <http://www.rynekzdrowia.pl/Badania-i-rozwoj/Prof-Zbigniew-Gaciong-terapia-personalizowana-to-przyszlosc-medycyny-,8539,11.html>
- PAP, L. Tomala, 2012, *Medycyna indywidualna w Polsce* [w:] *Blog Europejskiego Banku DNA*, 9.08.2012 (online, dostęp: 15.02.2016); <http://blog.ebdna.pl/index.php/medycyna-indywidualna-w-polsce/>
- M. Pasowicz, 2013, *Medycyna nowej generacji* [w:] M. Pasowicz (red.), *Zdrowie i medycyna – wyzwania przyszłości*, Kraków, s. 85–95; <https://repozytorium.ka.edu.pl/handle/11315/778>
- PHG Foundation, [brw.], *Many names for one concept or many concepts in one name?* [w:] *PHG Foundation* (online, dostęp: 15.02.2016; <http://www.phg-foundation.org/>).
- Terminologia* [w:] A. Markowski (red.), *Nowy słownik poprawnej polszczyzny*, Warszawa 1999, s. 1760–1767.

Wykaz skrótów

ISJP – Bańko 2000.

NKJP – Narodowy Korpus Języka Polskiego.

USJP – Dubisz 2006.